

Սենեակին միակ պատուհանին փեղկերը մէկ կողմ քաշուած էին և Քոթօ պատուհանի կողմին վրայ դիւրաւ կրնար կողմնակի տեսնել ծանր ու մութ կանանց գոյնով Չինական թաղարը և կարճ ու կլոր ստտերը և բարակ ասեղները այն թզուկ մայրիին որ ամէն օր պէտք էր ջրել, և զայն իր հայրը ոտոգած էր իր տղայութեան ատեն, ինչպէս նաև անոր հայրը անկէ առաջ: Հոն այդ մայրիէն զատ, կար նաև ընտանեկան ուրիշ սիրական առարկայ մը, ապակեայ գունտ մը, որուն մէջ կային երեք ոսկեծուկեր—ու թէ ածան, տգեղ տեսակէն որ սովորական ձուկերու ձեւը ունին, այլ մասնաւոր ազնիւ մէկ տեսակէն, որ դուրս ցցուած աչքեր, կլորիկ փոր և լայն ու ծիւռն պոչ ունին: Երեք, չորս և յետոյ ուրիշ փայլուն աստղեր սկտան պլպլալ ապակեգունտէն անդրադարձող այդ հրշիւնքի քառակուսի մասին վրայ, այնպէս որ երբեմն Քոթօի մրափող աչքերուն այնպէս կ'երեւար որ աստղերը սկսած էին փայլիլ մութին մէջ իբրև իրական ոսկեծուկ մը, կամ լոյսի փօքրիկ կէտեր թուէին խառնուիլ մայրիի գոզղզացող ասեղներուն մէջ, յիշեցնելով Քոթօի ամենագեղեցիկ տեսարանը զոր տեսած էր երբեք, այսինքն մշտադալար ծառ մը որուն վրայ կային գունաւոր մոմեր, զարդեր ու խաղալիքներ և որ կը գտնուէր սպիտակամորթ օտարականի մը տունին պատուհանին առջև: Նոր Տարիէն քանի մը օրեր առաջ: Սենեակին անկիւնը Քոթօ կրնար նշմարել նաև մանկիկին օրոցքը, և երբ ընդհատաբար դուրսի շնորհալից աղմուկը դադարէր, կրնար լսել մանկիկին հանդարտ շնչառութիւնը, բայց Քոթօ չէր կրնար քնանալ: Կը լսէր դեռ միւս տղաքներուն փողոցին մէջ զիրար հալածելը, բայց Քոթօի մայրը անկողին դրկած էր զինքը, որովհետև ա՛լ ժամանակը ու չէր նկատէր, և երբ այդ դրօսանքին մէջ մեծկակ աղաք ալ մանէին՝ Քոթօի համար անյարմար կը նկատէր անոր մասնակցիլ: Հարկաւ թանաքա, որ Քոթօն «փօքր մանուկ» մը կը կոչէր, կոչա էր, բայց այդ խաղացող տղաքներուն բոլորն ալ այդ չար տղուն պէս հպարտ չէին, կը խորհէր Քոթօ մրափելով: Նոյն պահուն միջատ մը բզզալով ներս մտաւ սենեակէն և զարնուեցաւ դերանին, որուն բախիւնէն Քոթօ ընդոստ արթնցաւ,

բզզիւնի ձայնը մտիկ ընելով գիշերուան լուսութեան մէջ: Քիչ ետքը քերելու թիթե ձայն մը լսեց քովի հարթ խորին վրայ և ձեռքեր կարելով բռնեց այդ եղջիւրաւոր միջատը. բայց անկէ ետքը խոչոր բզէզ մը մտաւ բաց պատու հանէն ներս, ոսկեծուկէն հաղիւ մազափ հեռուէն անցնելով: Միջատին ոտքերուն հանած ձայնը և Քոթօի մասներուն մէջ ջէն պրծելու համար բրած ջանքը անոր յանկարծ յիշեցուցին իր մէկ մեծ արկածը—և այդ անմոռանալի դրուագը անոր մրափուն յիշողութեանէն աստիճանաբար անցաւ երազալ խորհի ըմբռնողութեան՝ մինչ Քոթօի աչքերը զոցուեցան յամբարար, թեւերը թուլցան, և մեղեցիկը յաղթական անպատժութիւնով մը հաւաքուեցան անոր զլխուն չուրջը:

(Շարունակելի)

ՅՕԴՈՒԱԾԱԳԻՐՆԵՐՈՒ

ԲԱԺԻՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԻՒԲԵՐՈՒ ՕԳՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ե Ի

Ա Ն Կ Է Օ Գ Տ ՈՒ Ո Ղ Ն Ե Ր

Այս առթիւ խօսուածներուն ու գրուածներուն պակասը չէ որ լրացնել պիտի աշխատիմ: Փափագածիս գրեթէ ամէն կէտերը շօշափուած են: Բոլոր գրուածները չկրցի կարգալ՝ և հնար չէր: Բովանդակ աշխարհի մէջ գրուածներն ու խօսուածները երանի՜ թէ հաւաքուէին և ամենաընտիրները գրքի ձեւով լոյս տեսնէին. այդ անշուշտ մեծ ծառայութիւններ պիտի ընծայէր ընդհանուր Հայութեան և անկէ դուրս: Կը հաւատամ որ արդէն խորհողներ կան և գուցէ գործի սկսան ալ: Կը շնորհաւորեմ Յոբելեարները՝ թող բլլայ որ լաւագոյն աշխարհի մէջ կ'ապրին դարերէ ի վեր, և աւելի շնորհաւորելի են անոր համար ալ: Կը շնորհաւորեմ Յոբելեանի դադափարը յղացողը և յաջողցնելու համար ծրագրողներն և գործադրողները: Կը շնորհաւորեմ համակ Հայութիւնը որ ունեցած է յարգանքի արժանի այնպիսի մեծ անձնաւորութիւններ. անձնաւորութիւններ որ իրականապէս եղան «աղ» և «լոյս» ըստ բանի Տեառն: Լուսաւորեցին Հայութիւնը

և բարոյական աղով կրցան ազատել ապակա-
նութիւնէ, և ուստի բնաջնջումէ ու անհամու-
թիւնէ և Հայր այնուհետէ համով հասով ազգ
մը եղաւ: Անկէ առաջ ալ էր, բայց պակաս
մը կար. պակասը լեցուեցաւ և ազգին թագն
ու պատկը եղաւ: Խօսուածներէն ու գրուած-
ներէն կը նկատուի թէ երեք տեսակէտով ազգը
օգտուած է այս դիւտէն որ յարկեր մնաց ի-
րեն յատուկ:

Կրօնապէս, հոգեւորապէս անհուն օրհնու-
թիւն եղան տառերը, գրերը: Թող ոմանք նա-
խապաշարուած ըլլան այս մասին և ոմանք ալ
արձամարնեն այս կէտը, սակայն ներկայ քա-
ղաքակիրթ բոլոր Քրիստոնէայ ազգերը խոս-
տովանողներ ունին թէ կրօնքը, ճշմարիտ ու
իրական գործնական Քրիստոնէութիւնն է, որ
գիրենք հոն հասցուց, թէ՛ մտաւորապէս, թէ՛
քաղաքականապէս: Վերջերի թագուհին՝
կայսրուհի Հնդկաստանի և Մեծն Բրիտանիոյ
թագուհին՝ այսպէս վկայեց, երբ իրեն հար-
ցուեցաւ կռապաշտ երեւելիներէ. և գիտենք
որ ան գիտէր իր ըսածը: Եթէ զանուի Հայ մը
որ կ'արհամարհէ Սբ. Մանակ և Ս. Մեսրոպ
խեչալապաշտ սուրբերուն Յիսուսը և Աւետա-
րանը, կրօնը և Քրիստոնէութիւնը, անգիշն
պիտի զանուի շատ ոչ-Հայեր որ կ'օրհնեն այդ
սուրբերը որ ջանացին, հնարեցին, հաւատար-
մաբար մատակարարեցին իրենց սիրոյ, խոր-
հրդի և մտահոգութեան առարկային, Հայուն,
և ինծի, թէ և ազգով ոչ-Հայ, անհուն այդ
չնորը: Այսօր պարտական կը զգամ յայտարա-
րել այս մասին իմ անձիս և ազգիս անհատներէն
չատերուն եղած մեծ օգնութիւնը, օրհնութիւնը
և շահը — հոգեւոր, մտաւոր նոյն իսկ նիւթա-
կան շահը, չնորհիւ Սբ. Մեսրոպայ այս գիւտին
ու տպագրութեան անշուշտ: Միթէ Տիար Աշուր
Եռուսեֆ ինծի հետ չի՞ ձայնակցիր այս մասին՝
և Վեր. Ս. Թովմասեան՝ կրնա՞յ առարկել իմ
ըսածիս: Խարբերող, Բաղէշի և այլ հայաբը-
նակ Ասորիները միթէ քիչ օգտուած են այս
տառերէն և գրերէն: Բաղէշի վաճառական
Ապրահամեանները ի՞նչ գրերով կը բռնեն իրենց
սօմարներն ու կը գրեն իրենց նամակները:
Խարբերող Մալճան աղան ու Մանուկ աղան
Հայ գրով անշուշտ սօմար ու գիր ունէ՞ին:
Անոնք ի՞նչ գրով գրուած Սբ. Գիրք, Երգա-
րան, կրօնական այլ գրեանք ունէ՞ին ու կը

գործածէին: Եկէք, սիրելիներ, մեր մեծ պար-
տականութիւնը կատարենք, թէ և ոչ-Հայ, սա-
կայն Հայէն և գրէն ու լեզուէն մեծապէս օգ-
տուած ըլլալով՝ մենք ալ մեր զնահատուները
ընենք, խնդակցութիւններն յայտնենք ներկա-
յացուցիչ այդ վեհ հոգիներուն: Համայն Հա-
յութեան ըսէք ինծի հետ, «Շնորհակալ ենք
Ձեզմէ, ո՛վ Սուրբեր, Մանակ և Մեսրոպ, ան-
մահներ, Ձեր ազգին բարերարները, բարիք
մը ըրիք, զոր արծաթն ու ոսկին, աղամանդն
ու մարգարիտ և գոհարներ չէին կրնար ընել:
Մենք ալ մասնակից եղած ենք Ձեր այդ աս-
տուածային շնորհներուն:»

Ի՛նչ, ներեցէք ինծի որ անձէս քիչ մը խօ-
սիմ: Ազգիս գիրը կ'ուսանէի երբ մանկիկ
մ'էի: Օր մը աղոց հետ երբ կը խաղայի՝ ըսին
թէ «Փրօսները դպրոց բացեր են, այլ, բեկ,
գիմ կը սորվեցնեն»: Թէ և տեսած չէի այդ
գրերը՝ ու զանոնք չտեսած՝ խաղընկերներէս
սորվեցայ անոնց հնչումները: Ապա դասադիրք
մը առի 1.50 դահեկանի, լմնացի և նոյն գնով
ալ ծախեցի. և ահա հիմը ատով դրուեցաւ
ապագայ բոլոր կեանքիս. և որովհետեւ շատ
գոհ մնացած եմ, զի օգտուած եմ նախ այդ
գիրէն ու ապա գրականութենէն Հայկա-
կան: Հոգեւոր կեանքիս, նիւթական կեան-
քիս, ներկայ և ապագայ կեանքիս բոլոր բա-
րիքները առաջ Աստուծոյ և ապա այդ տառե-
րու, գրերուն ու գրականութեան և անով գիս
կրթողներու, մասնաւորապէս Պապ Եմաուս-
եանին կը պարտիմ: Գրեթէ ամէն օր կ'օրհնեմ
զանոնք ու կ'աղօթեմ որ Աստուած օրհնէ ա-
նոնց սերունդը դարէ դար առ յաւէտ: Այդ
գրերով գրուած Սբ. Գիրքն էր որ ինծի հո-
գիս արժէքը սորվեցուց և անով դիս հայա-
ցուց, անանկ որ բոլոր մտածումներս Հայերէն
են, թէ և քարոզեմ կամ խօսիմ Թուրքերէն,
Արաբերէն կամ Քրդերէն: Գտայ հոգեւոյս փր-
կութեան, մեծ ու անպատմելի փրկութեան, ու-
րախութիւնը, երբ մտածեցի սա համարին վրայ
թէ «Աստուած անանկ սիրեց աշխարհը, մին-
չև որ իր Միածին Որդին աւաւ, որ ամէն ով
որ անոր հաւատայ՝ չկորսուի, հապա յուրտե-
նական կեանք ունենայ:» Հայերէնով մտածեցի
զայն ու ծծեցի իրմէ սխրալի կաթն ու մեղրը
մօտ 40 տարի առաջ: Երախտապարտ եմ քեզի,
ո՛վ Սուրբ Մեսրոպ, որ ինծի համար այդքան

տքնեցար, խորհեցար ու աղօթեցիր, հառաչեցիր ու անշուշտ տրտառուք անգամ թափեցիր, ու Յակոբին պէս ըսիր Տէրօջդ, «Մինչև որ զիս չօրհնես, ազգիս տառ չպարգեւես, Քեզ չեմ թողուր:» Այո, դուն ալ Աստուծոյ հետ ըմբշամարտեցար և յաղթեցիր: Մուշեղ Արք. ի ըսածին պէս, «Աստուծոյ Հայերէն սորվեցուցիր» կամ անոր Հայերէն գիտնալը ազգիդ գիտցուցիր: Ինձի, ինձի համար ալ էր և ազգէս շատերուն համար ալ էր շահդ: Անձիս համար շնորհակալութիւն և ազգէս ամէն անոնց կողմէն, որ գիւտեղ օգտուած են, երախտագիտութիւնս Քեզի ու ազգիդ կը յայտնեմ անկեղծօրէն: Ով որ ազգէս է և օգտուած է՝ ըսածիս պէս եթէ շնորհակալ չէ, թող գրաւորապէս ևս առնէ, ժխտէ, հակառակը գրէ. ապա թէ ոչ՝ թող լսէ յաջորդ ըսելիքս:

Հայը իր բարեբարներուն Յորեյեանին առթիւ հանգանակութիւն մը բացած է, անով իր երախտագիտութիւնը կը յայտնէ. արդեօք Հայէն պիտի մերժուի՞ն մեր ալ շնորհակալութեան ու երախտագէտ սրտի լուծաները. չեմ կարծեր: Հայուն չափ մենք ալ պարտական ենք. ուստի իմ սիրելի ազգակիցներս, այս տողերս կարգացող ամէնուն կոչում կ'ընեմ որ մասնակցինք այս հանդանակութեան յոյժ մեծ և կարեւոր գործին: Սիրով մասնակցինք. եթէ չմասնակցողը ասելու բախտ է բռնեմ, արդեօք սխալա՞ծ կ'ըլլամ: Լացինք Հայուն հետ, վիճակակից ըլլալով. այժմ խնդանք անոր հետ՝ իր ուրախութեանց մասնակից ըլլալով, և Հայու մը պէս՝ մենք մենք ալ մեր գանձերը բանանք՝ ոսկի, արծաթ, կնդրուկ մատուցանել՝ մեր վայելից փոխարէն:

Թող ներուի ինձի որ երկու խորհրդածութիւններով վերջ տամ գրութեանս:

1. Ամէն Հայ գրագէտէ կ'աղաչեմ որ զգուշանայ այս սուրբ տառերով խօսիլ ու գրել այնպիսի բաներ որ Սր. Սահակի և Սր. Մեսրոպի աճիւնին՝ անունին՝ սրտին անարգանք ու թախիժ կ'առթէ: Ի՞նչ կը զգան ու ո՞րքան կ'ողբան արդեօք, երբ կը տեսնեն այդ թանկագին աւանդով գոհնիկ, լպիրշ և պիղծ վէպեր կը թարգմանուին ու կը սպուին, կը հրատարակուին ու կը կարդացուին, կը վատասեան կարդացողները, Հայ ազգի կարգացողները: Նուիրական այն տառերն ու գիրերը թող գործածուին այն վեհ նպատակին որու համար հնարուեցան կամ յայտնուեցան: Հայուն նկարագիրը բարձր բանելու է, որ ան ըլլայ գերիշխան թէեւ հպատակ, ըլլայ տուկուն քան զոր եղած է: Այդ տառն ու գիրը

Հայը Քուրդէն, Արարէն և ուրիշ ազգէ աւելի վեհագի և առաքինի թող ընէ:

2. Պիտի աղաչէի ի զիմաց այդ պաշտելի Սուրբերուն ու պիտի խնդրէի որ չյանդգնինք այս տառերով ու գրերով խօսիլ, գրել ընդդէմ անոնց Սր. Հաւատքին, պաշտած Յիսուսին և Մատանին: Սիրելի մեր Յորեյեանով գրադող, շահագրգռուող ով Հայ ժողովուրդ, Հայ կղեր, Հայ գրագէտ, Հայ կուսակցական, Հայորդի, կ'աղաչեմ մեզ մի տխրեցնէք, մի վշտացնէք, մի լացնէք, մի, մի չարչրկէք մեր Սր. Հաւատքին դէմ խօսելով ու գրելով: Ո՛հ, դաւակ Մանկասար, դու ալ խանդավառուեցար մեր գիրերու, տառերու Յորեյեանով թերեւս, բայց նմաներդ մեր Պաշտածին դէմ խօսելով կը սպաննես, կը սպաննէք մեզ: Ձէ՞ք տեսներ այն շահ որ ունեցաւ Հայը այդ հաւատքէն՝ որով մենք սպրեցանք ու մատակարարեցինք Յիսուսի մեզի պարգեւածը, որով ազգը այնքան դարեր ապրեցաւ կարիճներու մէջ, կրակներու մէջ, ու չսպառեցաւ, և պիտի չսպառի ուրիշ կրակով՝ բայց եթէ միայն ձեր վառածով, — անհաւատութիւնով: Ա՛հ, դաւակներս, մի ընէք, մի գրէք մեր գիրերով անանկ բաներ. չենք ներեր ձեզի. եթէ անպատճառ պիտի գրէք՝ հնարեցէք դուք ձեզի գիր, ու անով սպաննեցէք ձեր ազգը. մեր սրտ՞ըր (գրովը) պիտի սպաննէք մեզ ու ազգը. միթէ ազգին դահիճը եղանք Ձեզի սուր (գիր) տալով:

Ո՛հ, սիրելի Հայ, աղէկ կ'ընես որ Յրնն մը ծրագրեցիր բարձր նպատակի համար. յաջողութիւն կը մաղթեմ. սակայն արդեօք յարմար չէ՞ր ըլլար այդ հանգանակութեան մէկ մասն ալ գործածուէր սրբազան գրականութիւն մը յառաջ բերելու, նոր հատորներ հաւատքի, կրօնքի, մեր այս Սուրբերուն հաւատքը պաշտպանելու համար, թարգմանութեամբ թէ հեղինակութեամբ, անոնցով ազգը և հաւատքը պաշտպանելու համար, աղէկ չէ՞ր ըլլար արդեօք: Թող ըլլայ որ մէկ պզտիկ գումար մը անոր համար յատկացուէր: Չեռնհասներ, եթէ հաճին, գոնէ խորհուրդի առարկայ թող ընեն զայն: Ես ալ, ինչպէս ըսի, լուծաս պիտի տամ, աւելի ուրախութեամբ պիտի տամ, եթէ գոնէ այս տեսակէտը նկատի առնուի: Ոչինչ է լուծան մէկու մը որ աղքատիկ է, և չեմ յանդգնիր պայման առաջարկել. սակայն անկեղծ փափաք մըն է երախտագէտ մէկէ մը:

Անունն յաջողութիւն մաղթելով

Գ. ԱՊԼԱՅԱՏԵԱՆ

Երախտապարտ Սահակ և Մեսրոպ Սուրբերուն և ծառայ անոնց սիրեցեալ ազգին:

